

Wojciech Hasik

ROLA PLANOWANIA STRATEGICZNEGO W DOKUMENTOWANIU ZAKŁADOWYCH ZASAD RACHUNKOWOŚCI I OPERACJI GOSPODARCZYCH

1. Wstęp

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz o zmianie ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie [4] nadaje nowe brzmienie art. 4 ust. 1 Ustawy o rachunkowości (z mocą obowiązującą od 1 stycznia 2005 r.): „1. Jednostki obowiązane są stosować **przyjęte zasady (politykę) rachunkowości** [podkreślenie – W.H.], rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy”.

Zmiana treści cytowanego artykułu pozostaje w ścisłym związku ze znowelizowaną treścią art. 2 ust. 3 ustawy, określającego zakres podmiotowy obowiązywania przepisów ustawy, z którego wynika, że: „Jednostki sporządzające sprawozdania finansowe zgodnie z „Międzynarodowymi standardami rachunkowości”, „Międzynarodowymi standardami sprawozdawczości finansowej” oraz związanymi z nimi interpretacjami ogłoszonymi w formie rozporządzeń Komisji Europejskiej, zwanymi dalej „MSR”, stosują przepisy ustawy oraz przepisy wykonawcze wydane na jej podstawie, w zakresie nieuregulowanym przez MSR”.

O ile zatem głównym adresatem tej znowelizowanej normy prawnej są jednostki stosujące MSR (dobrowolnie bądź na podstawie ciężącego na nich obowiązku prawnego – dotyczy spółek publicznych), o tyle odniesienie do „przyjętych zasad (polityki) rachunkowości” zamiast do „określonych ustawą zasad rachunkowości” wywołuje skutki dla wszystkich jednostek objętych ustawą o rachunkowości. Oto bowiem właśnie przyjęte przez jednostkę zakładowe zasady rachunkowości stają się wyznacznikiem rzetelnej rachunkowości, nie zaś szczegółowe zapisy ustawy o rachunkowości (mające w tym momencie znaczenie wtórne). Powoduje to skutki dwojakiego rodzaju:

1) nie ma rzetelnej rachunkowości bez precyzyjnego określenia zakładowych zasad rachunkowości;

2) zrealizowanie przez biegłego rewidenta celu rewizji wymaga przede wszystkim:

a) zbadania zgodności przyjętych zasad rachunkowości z rozwiązaniami dopuszczonymi albo ustawą o rachunkowości, albo MSR i MSSF,

b) oceny, czy jednostka prawidłowo stosowała przyjęte zakładowe zasady rachunkowości.

2. Zakres regulacji zakładowych zasad rachunkowości

Zakres problemowy objęty dokumentacją opisującą zakładowe zasady rachunkowości wyznacza w ogólności art. 10 Ustawy o rachunkowości. Nie wyczerpuje on jednak wszystkich treści zakładowych zasad rachunkowości. W szczególności zakładowe zasady rachunkowości opisywać muszą sposób ujmowania, klasyfikacji, wyceny oraz prezentacji zdarzeń, które nie zostały w ogóle lub dostatecznie precyzyjnie uregulowane w Ustawie o rachunkowości lub których sposób ujęcia, klasyfikacji, wyceny lub prezentacji podany jest w ustawie wariantowo. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na jednoznaczne i precyzyjne opisanie sposobu postępowania w odniesieniu do operacji gospodarczych, których ujęcie skutków nie jest uzależnione od zaistnienia obiektywnych faktów (precyzyjnie określonych normami prawnymi), lecz wynika z:

a) osądu zawodowego – z konieczności subiektywnego, a także

b) planów jednostki (zarządu bądź innego decydenta w jednostce), których realizacja będzie zmieniać treść ekonomiczną zdarzenia.

W pierwszym przypadku można dążyć do nakreślenia możliwie jednoznacznych reguł postępowania, obowiązujących dla danej kategorii zdarzeń, stanowiących swoiste wewnętrzne standardy i zapewniających względny poziom obiektywizmu działań księgowego w każdym z przypadków. Typowym obszarem, który wymaga tego typu wewnętrznych regulacji, jest dokonywanie aktualizacji wartości aktywów, w szczególności należności. Brak odniesienia się do tej problematyki w zakładowych zasadach rachunkowości (szczególnie w kontekście art. 4, ust. 1 Ustawy o rachunkowości w znowelizowanym brzmieniu) należy traktować jako poważne uchybienie. Problem ten pojawia się w szczególności przy:

- ustalaniu możliwej do uzyskania ceny sprzedaży netto,
- ocenie utraty wartości aktywów operacyjnych,
- wycenie rezerw na zobowiązania.

W drugim wypadku nie jest możliwe ustalenie jednoznacznych standardów postępowania w każdej sytuacji. Rzetelna prezentacja wymaga, aby skutki zdarzenia gospodarczego przedstawione były zgodnie z ich treścią ekonomiczną. Ta zaś nie jest czymś jednoznacznie determinowanym charakterem operacji, lecz wynika z zamierzeń, planów czy też celów, jakie przyświecały decydom przy podejmo-

waniu decyzji o przeprowadzeniu tejże operacji lub o wpływie innego zdarzenia na realizację zadań. Dlatego też problematyczne jest takie udokumentowanie przebiegu zdarzenia, które zapewni udowodnienie jego skutków właśnie w relacji do planów jednostki. Przykładem doskonale ilustrującym wspomniany problem jest decyzja o klasyfikacji aktywów finansowych do grupy inwestycji krótko- bądź długoterminowych. Decyzja ta skutkować będzie odmiennym ujęciem, wyceną i prezentacją w sprawozdaniu finansowym kontrolowanych aktywów. Pojawiają się zatem problemy z tym:

a) kto decyduje o przeznaczeniu aktywów finansowych – w typowej sytuacji decydem nie będzie osoba odpowiedzialna za ujęcie skutków tego zdarzenia w księgach rachunkowych?

b) w jaki sposób informacja o przeznaczeniu tego aktywów została zakomunikowana księgowemu – czy istnieje zatem dokument potwierdzający zaistnienie takich, a nie innych skutków zdarzenia?

c) jak dokument ten koresponduje z np. długookresowym planem jednostki, jej polityką inwestycyjną oraz bieżącą sytuacją finansową – a zatem, czy sposób kwalifikacji można wiarygodnie uznać za realizację planów jednostki?

Konieczność przeprowadzenia takiego dowodu przez służby księgowe wynika z dwóch przyczyn: funkcji dowodowej rachunkowości oraz funkcji informacyjnej (zgodnie z którą nie można interpretować skutków zdarzeń w oderwaniu od realizowanych zamierzeń jednostki). Problem ten dotyczy nie tylko klasyfikacji aktywów inwestycyjnych, ale również m.in.:

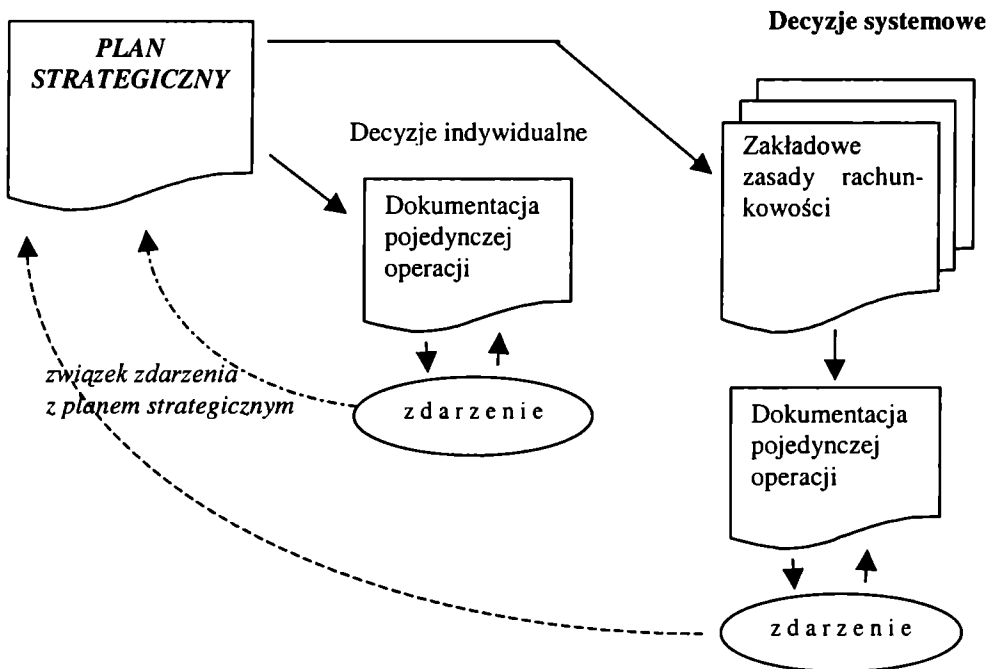
- klasyfikacji nieruchomości oraz wartości niematerialnych i prawnych do aktywów inwestycyjnych,
- ustalania wartości godziwej (nie tylko aktywów inwestycyjnych),
- sposobu ujawniania i wyceny instrumentów finansowych, w szczególności związanych z tzw. rachunkowością zabezpieczeń,
- ustalania planów amortyzacji trwałych aktywów operacyjnych,
- sposobu ujawniania kosztów zakończonych prac rozwojowych.

3. Plan strategiczny jako podstawa oceny prawidłowości przyjętych i stosowanych rozwiązań w rachunkowości jednostki

Wpływ planowania długookresowego – strategicznego, na wybór stosowanych metod w rachunkowości ma historię tak długą, jak długa jest historia praktyki rachunkowości. Na przykład podstawowa koncepcja obowiązująca w rachunkowości – koncepcja kosztu historycznego, jest przejawem uzależnienia sposobu wyceny aktywów od długookresowych planów dysponentów zasobów w jednostce. O ile koszt historyczny w czystej formie (tzn. bez stosowania zasady ostrożności) jest przejawem zamierzeń decydenta: nabyłem składnik aktywów za cenę 10, tzn., że liczę na osiągnięcie z niego korzyści ekonomicznych o wartości co najmniej 10, o tyle zastosowanie zasady ostrożności jest sposobem na bieżące weryfikowanie

stopnia realizacji zamierzeń: już wiem, że ten składnik aktywów nie przyniesie mi korzyści w wartości, jaką zakładałem, nabywając go, ale wartość tych korzyści oceniam co najwyżej na 5.

Planowanie o charakterze strategicznym wyznacza kurs, którym jednostka ma podążać w okresach wykraczających poza planowanie operacyjne. Rozwiązania przyjęte w rachunkowości jednostki nie mogą oczywiście nie uwzględniać planów jednostki. W przeciwnym razie trudno o realizację podstawowego postulatu rachunkowości: prezentacji rzetelnego obrazu rzeczywistości. Łatwo zauważyć, że przyjęcie takiej percepcji zadań rachunkowości (prezentowanie w sprawozdaniu finansowym sytuacji jednostki realizującej wyznaczone zadanie) bezwzględnie wymaga klarownego określenia planu o charakterze strategicznym.

Rys. 1. Dokumentacja rachunkowości a dokumentacja planu strategicznego

Źródło: opracowanie własne.

Planowanie długookresowe odnajdujemy zatem w wielu decyzjach podejmowanych w rachunkowości:

1) w **decyzjach systemowych** – dotyczą one rozwiązań przyjętych jako wewnętrzne standardy w jednostce; możemy tu wskazać w szczególności: konstrukcję całego systemu ewidencyjnego, którego dokumentację stanowi zakładowy plan kont, plany amortyzacji (choć mogą one również wynikać z indywidualnego podejścia), ustalanie normalnego kosztu wytworzenia mającego wpływ na ustalenie

kosztu wytworzenia wyrobów gotowych, standaryzację sposobów aktualizowania wartości bilansowej aktywów,

2) w **decyzjach o charakterze doraźnym** – dotyczą one sposobu postępowania w konkretnych przypadkach, które wymykają się standaryzacji, wymagając indywidualnej oceny kontekstu sytuacji; można tu wskazać następujące przykłady: wspomniana już klasyfikacja inwestycji, wycena i klasyfikacja zobowiązań oraz rezerw na zobowiązania oraz wynikające z interpretacji zasady współmierności podejście do aktywowania kosztów (w ramach rozliczeń czynnych) oraz tworzenia biernych rozliczeń międzyokresowych.

Problemem nie jest dokumentowanie tych decyzji, ale udokumentowanie ich związku z realizowaną przez jednostkę polityką gospodarczą, wynikającą z szerszego planu strategicznego.

4. Zadania biegłego rewidenta w zakresie rewizji dokumentacji zakładowych zasad rachunkowości i ich stosowania w praktyce

Rozpatrując funkcję dowodową rachunkowości, należy za najistotniejszą cechę jakościową ksiąg rachunkowych uznać ich sprawdzalność. W celu jej zapewnienia każdy zapis w księgach rachunkowych musi wynikać z rzetelnego, poprawnego formalnie i rachunkowo dowodu księgowego. Jak jednak zweryfikować poprawność ujęcia zdarzeń, których skutki (a więc rzeczywisty przebieg operacji gospodarczej – por. art. 22, ust. 1 ustawy) nie wynikają z obiektywnych cech samego zdarzenia, ale z jego wpływu na realizację planów jednostki?

Odpowiedzią na te wątpliwości jest sporządzanie w takich przypadkach dokumentacji rachunkowej, wskazującej jednoznacznie na przesłanki podjęcia decyzji o określonej kwalifikacji, wycenie zdarzenia, co oznaczać będzie odwołanie się do planu jednostki o charakterze nadrzędnym. To oczywiście nie będzie możliwe, jeżeli plan taki nie będzie miał postaci dokumentu.

Brak takiego śladu dowodowego będzie powodować istotne utrudnienie weryfikacji rzetelności ksiąg. Natomiast uznaniowe działanie służb księgowych bez uzasadniania decyzji związkiem z planami jednostki może rodzić w tego typu przypadkach słuszne podejrzenie realizowania innych zadań, w szczególności wykorzystywania tych decyzji instrumentalnie, czyli stosowania polityki bilansowej (zwanej rachunkowością kreatywną). W tym wypadku powstaje inny poważny problem. O ile bowiem z punktu widzenia regulacji polskiego prawa bilansowego instrumentalne wykorzystywanie swobód w ujmowaniu, wycenie i prezentacji zdarzeń gospodarczych nie zagraża rzetelnej prezentacji (oczywiście jeśli decydent porusza się w ramach wyznaczonych prawem – choć polscy autorzy przedmiotu są w tej kwestii podzieleni, jednak nie można zaprzeczyć twierdzeniu, że na gruncie prawa kodeksowego – taki system prawny występuje w Polsce: to, co nie jest zabronione, jest dozwolone), o tyle stosowanie takich praktyk stanowi na gruncie

MSR odrzucenie wymogu neutralności informacji sprawozdawczych, to zaś czyni sprawozdanie finansowe niewiarygodnym.

Awizowany w tym artykule problem jest skutkiem ciągłej ewolucji polskiego prawa bilansowego, które ewoluuje w kierunku rozwiązań anglosaskich. Wydaje się, że fundamenty, na których opierają się rozwiązania (ich przyjęcia wymaga od praktyki zmieniające się prawo bilansowe), nie są dość mocno uświadamiane w praktyce polskich przedsiębiorstw. Nie można jednak czynić z tego zarzutu. Potrzeba bowiem czasu, żeby praktycy rachunkowości nie tylko poznali, ale też zrozumieli „ducha” nowych rozwiązań. Po raz kolejny stanowi to wyzwanie dla biegłych rewidentów, którzy powinni wspomagać swoich klientów w dostosowaniu systemów rachunkowości do nowych wyzwań. Wpływać one będą na udoskonalanie i precyzowanie zakładowych zasad rachunkowości, w szczególności zaś na przeprojektowanie obiegu dokumentów, standaryzację działań we wskazanych w artykule obszarach, a przede wszystkim na wysiłek stworzenia planu strategicznego jednostki i podporządkowania mu zakładowych zasad rachunkowości.

Problem ten jest szczególnie „palący” w przypadku spółek giełdowych obligowanych do wykorzystania MSR. Jego trudność polega na potrzebie gruntownej przebudowy zakładowych zasad rachunkowości – nie tylko ich uzupełnieniu. Biegły rewident powinien w tych przypadkach wskazać na inne niebezpieczeństwo: zastosowanie nowych zasad ujmowania, wyceny i klasyfikacji może znacząco zmienić sprawozdanie finansowe, co nie pozostanie bez wpływu na odbiór sytuacji jednostki przez jej otoczenie (w szczególności inwestorów, kredytodawców czy kontrahentów [2, s. 20]).

Literatura

- [1] Międzynarodowe Standardy Rachunkowości IASC, SKwP 2001.
- [2] Nowe standardy i możliwości, „Puls Biznesu”, 28 października 2004 r.
- [3] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU nr 121, poz. 591, z późn. zm.
- [4] Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz o zmianie ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie, DzU nr 213, poz. 2155.

THE ROLE OF STRATEGIC PLANNING IN THE AREA OF DOCUMENTING OF ACCOUNTING POLICIES AND ACCOUNTING EVENTS

Summary

The true and fair presentation concept is not an objective feature of accounting. It depends on variety of factors. However, the most important of them is the company's goal – its strategic plan. As a result the economic substance of most accounting events has got no universal, objective meaning.

Instead, the presentation of those accounting events must consider the impact they have on the achievement of company's goal. Therefore, the goal context approach must be applied into creating the entity's accounting policies (the system level solutions) as well as documenting the single accounting event (*ad hoc* solutions). The evidence and informative function of accounting is not achievable until the company's accounting policies (particularly decisions related to assets and liabilities recognition, measurement, disclosure and presentation) are clearly connected to its strategic plan.

Dr Wojciech Hasik jest asystentem w Katedrze Teorii Rachunkowości i Analityki Finansowej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.